

власної сутності в структурі буття. Можливо сучасний стан речі не відповідає її "ейдосу". Тоді дослідження минулого майбутнього речі розкриє не лише те, якою річ стала зараз, але якою вона прагнула стати.

Е. Гуссерль не сягає того синтезу одиничного й всезагального, про який йдеться в цих міркуваннях, але, на наше глибоке переконання, дуже важливим є не лише те, що сказав той, або інший філософ, але й те, що в нього "сказалося". Можливо з нашими міркуваннями погодяться не всі – мовляв, Е. Гуссерль те, що бажав сказати – сказав. Проте, куди подіти сутність людини, яка перебуває в кожному? Так, те, що століттями вважалося несуттєвим, куди важливіше, ніж це думали зазвичай – ХХ століття це довело. Але, на наш погляд, суттєве заслуговує на більшу увагу, ніж це запропоновано в феноменології Е. Гуссерля.

Не дарма П. П. Гайденко з цього приводу зазначає: "І не випадково ряд учнів Гуссерля пішли від феноменології до онтології, не задоволені тим, що він залишив не вирішеним питання про буття" [1, с. 361-362]. Такого роду незадоволеність присутня й у нас.

Використана література:

1. *Гайденко П. П.* Время. Длительность. Вечность. Проблема времени в европейской философии и науке / Пиамы Павловны Гайденко. – М.: Прогресс-Традиция, 2006. – 464 с.
2. *Гуссерль Э.* Собрание сочинений. – Т. 1. Феноменология внутреннего сознания времени / Эдмунд Гуссерль; пер. с нем.; составл., вступ. статья, перевод В. И. Молчанова. – М.: Гнозис, 1994. – 162 с.

Аннотація

В статті досліджуються тенденції синтезу індивідуального і універсального в феноменології часу Едмунда Гуссерля. Проаналізовані методологічні можливості онтологічних основань розуміння часу Е. Гуссерлем.

Annotation

Investigation trends in the synthesis of the individual and the universal in the phenomenology of time of Edmund Husserl. Is an analyzed methodological possibility of ontological conclusions from the understanding of time E. Husserl.

УДК 111.32.165.101.9

Шкіль Л. Л.

ЛЮДИНОВИМІРНІСТЬ ПІЗНАННЯ У ФІЛОСОФІІ МІШЕЛЯ ФУКО

Проблеми пізнання, а особливо проблеми пізнання людини, а саме пізнання людини як особистості ніколи не втратять своєї актуальності. Зокрема, новий підхід, щодо вирішення гносеологічних проблем ми зустрічаємо у представників структуралізму. Один з найвідоміших представників цього напрямку є французький філософ ХХ століття Мішель Фуко.

Хоча більшість дослідників схиляються до думки, що проблемами людини він став цікавитися в пізній період своєї творчості, але українська дослідниця І. Дедаєва вдало відзначила, що "розуміння людини, її місця в житті та її свободи сформувалося у Фуко ще у його ранній, власне структуралістський період творчості, коли він здійснює рішучий розрив з історико-філософською традицією, не рахуючись з авторитетами" [1, с. 50]. Підтвердження про те, що французький мислитель цікавився проблемами людини протягом всього періоду своєї творчості можна знайти у його творах. Зокрема, у праці "Слова та речі" Фуко вводить поняття "епістемологічного поля", яким позначає сферу найважливішого та найскладнішого для людини – пізнання самої себе. У цій же праці, автор сміливо стверджує, що людина до ХVІІІ століття не існувала. Він пише, що "людина – це недавнє творіння, яке творець будь-якого знання виготовив своїми власними руками більш ніж 200 років тому; правда, вона так швидко постаріла, що легко уявити, ніби багато тисячоліть вона лише чекала у темноті момент осяяння, коли нарешті вона була пізнана" [2, с. 329]. Тобто, момент так званої умовної "появи людини" Фуко пов'язує з початком виникнення гносеології. Філософ пише про різні форми та способи пізнання людини: "можна було б, звичайно сказати, що і всезагальна граматики, і природня історія, і аналіз багатства були у відомому сенсі способами пізнання людини" [2, с. 329]. М. Фуко вважає, що класична епістема не дозволяє виділити особливу область людини, так само як і класична мова виключає те, що можна було б назвати "наукою про людину" [2, с. 332]. Тобто, в класичну епоху неможливе ні пізнання людини, ні взагалі антропологія як наука про людину. Далі Фуко продовжує свою думку і пише про те, що зі зникненням метафізики з'явилась нова подія – виникнення людини.

Пізнання людини, на думку мислителя починається з пошуку першоначала. "Тепер людина виявляє, що вона постійно пов'язана з передуючою їй історичністю; вона ніколи не існує одночасно з тим першоначалом, яке проявляється і оголюється у часі речей. Прагнучи самовизначитися у якості живої істоти, людина виявляє своє власне начало лише в глибині життя, яке почалося раніше за неї..." [2, с. 350] – пише філософ. Тобто, самопізнання неможливе без пізнання історії. Мабуть, цим можна пояснити зацікавленість Фуко історією. Всі його філософські твори наскрізь пронизані детальним

історичним екскурсом.

Людину французький мислитель ставив в середину між, що "людина поки що не осмислює у світлі *cogito*, і тим мислитель ним актом, яким, вона все таки пізнається" [2, с. 343]. Тобто людина є ніби проміжною ланкою між тим, чого вона ще не пізнала і тим, що вона вже встигла пізнати. Тобто людину Фуко розглядає як суб'єкт пізнання.

Людину філософ також розглядає як творця історії. І яким буде розвиток історії залежить лише від людини. Причому, людина творить відштовхуючись від першоначала. Фуко, при цьому звертає нашу увагу на такий важливий момент як розвиток мови. Адже людина здатна складати фрази, які ще ніколи не звучали зі слів, які давніші за будь-яку пам'ять. І. Дедяєва приходиться до висновку, що "замість Бога у філософа роль творця виконує "історичне апіорі", тобто історичні умови існування людини. Людина тепер виявляється продуктом історичних обставин" [1, с. 57].

Філософ намагається з'ясувати, яка саме наука найбільш наділена правом досліджувати людину. Антропологія, на думку Фуко, "являє собою основну диспозицію, яка спрямовує і веде філософську думку від Канта до наших днів" [2, с. 362]. На думку філософа, "гуманітарні науки – це не стільки дослідження людини в її природній данності, скільки дослідження, яке простягається між тим, що є людина в своїй позитивності (істота, яка живе, працює, говорить), і тим, що дозволяє цій самій істоті знати (або по крайній мірі прагнути знати), що таке життя, в чому полягає сутність і закони людської праці і як взагалі можна говорити. Таким чином гуманітарні науки займають простір, який розділяє (і одночасно об'єднує) біологію, економіку, філологію і те, що визначає їх можливість в самому бутті людини" [2, с. 372]. Тобто, людину можна досліджувати лише за допомогою комплексу наук, не можна відривати людину від життя, від того, що її оточує, від того середовища, в якому вона живе, не можна відривати її ні від минулого, ні від майбутнього. Таким чином, як бачимо, до основного комплексу гуманітарних наук, за допомогою якого можливе пізнання людини Фуко відносить біологію, економіку та філологію.

З іменем французького філософа зазвичай асоціюють висловлювання "про смерть людини". Цю ідею аналізує співвітчизник Фуко Жіль Дельоз: "Те, що людина являє собою фігуру з піску між морським приливом і відливом слід, розуміти буквально: така композиція може з'явитися між двома іншими – композиціями із класичного минулого, яке не впізнало людину, і композицією із майбутнього, яке вже не буде її знати" [3, с. 119]. Деяко по-іншому інтерпретує фразу Фуко І. Дедяєва: "На його думку (Фуко), у сучасному постіндустріальному суспільстві мова перетворилася на самостійну силу, яка взаємодіє з "працею та життям" і робить сумнівним буття людини як автономної суті: людина помирає, лишаються структури – таким є висновок мислителя у "Словах та речах". Зрозуміло, що мова йде про смерть людини у якості суб'єкта, активного начала, засновника смислів" [1, с. 58].

Отже, хоча деякі дослідники і схиляються до думки, що Мішель Фуко проблемами людини став цікавитися на пізньому етапі своєї творчості, та все ж, у його творах ми бачимо, що проблемами людини філософ цікавився протягом всього життя. Людину Фуко розглядає у різних аспектах та проєкціях. Розглядав її і як творця історії, і як суб'єкт пізнання, і як істоту здатну до рефлексії, і як носія бажань та насолод, як суб'єкта владних відносин. В даній розвідці висвітлені далеко не всі параметри розуміння людини французьким філософом, тому ця стаття є лише початком для подальших досліджень з даної проблематики.

Використана література:

1. Дедяєва І. Ідея свободи у концепції Мішеля Фуко: людина як похідна від "історичного апіорі" / Ірина Дедяєва. – Філософські обрії. – 2004. – № 11. – С. 49-64.
2. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / Мишель Фуко ; [пер. с фр. Н. С. Автономовой]. – СПб. : А-сэд, 1994. – 408 с.
3. Делез Ж. Фуко / Делез Жиль; [пер. с франц. Е. Семина; вступ. статья И.П. Ильина.] / серия (Французская философия XX века). – М. : Изд-во гуманит. лит-ры, 1998. – 172 с.

Аннотація

Данное исследование посвящается проблемам познания, а именно проблемам познания человека в философии французского философа XX века Мишеля Фуко.

Annotation

This research is sanctified to the problems of cognition, namely to the problems of cognition of man in philosophy of the French philosopher XX century of Mishele Foucault.